

Annie Ernaux

Η ντροπή

Μετάφραση: Ρίτα Κολαΐτη

ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Λογοτεχνία

Πρώτη έκδοση Ιούνιος 2023

Τίτλος πρωτοτύπου Annie Ernaux, *La honte*, Gallimard

Επιμέλεια – Διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων Στέλα Ζουμπουλάκη
Σχεδιασμός εξωφύλλου Ελένη Κυριακίδου

© 1997, Éditions Gallimard

© 2022, Εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ (για την ελληνική γλώσσα)

ISBN 978-618-03-3571-2

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 83571

Κ.Ε.Π. 5787, Κ.Π. 18124

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα,
τηλ.: 211 3003500, fax: 211 3003562
metaixmio.gr • metaixmio@metaixmio.gr

Κεντρική διάθεση:
Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα,
τηλ.: 210 3647433, fax: 211 3003562

Βιβλιοπωλεία ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα,
τηλ.: 210 3647433, fax: 211 3003562
Πολυχώρος, Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα,
τηλ.: 211 3003580, fax: 211 3003581

Ο πατέρας μου λίγο έλειψε να σκοτώσει τη μητέρα μου μια Κυριακή του Ιουνίου, νωρίς το απόγευμα. Είχα πάει στην εκκλησία στις δώδεκα παρά τέταρτο ως συνήθως. Έπρεπε να φέρω τα γλυκά από το ζαχαροπλαστείο που είχε ανοίξει στο καινούργιο εμπορικό κέντρο της πόλης, ένα σύμπλεγμα από προσωρινά κτίρια που είχαν κατασκευαστεί μετά τον πόλεμο, ενόψει της ανοικοδόμησης. Γυρίζοντας σπίτι, έβγαλα τα κυριακάτικά μου και φόρεσα ένα φουστάνι που πλενόταν εύκολα. Μόλις έφυγαν οι πελάτες και τα παντζούρια ξαναμπήκαν στη θέση τους στην προθήκη του παντοπωλείου, γευματίσαμε, με το ραδιόφωνο ανοιχτό φυσικά, γιατί εκείνη την ώρα είχε μια χιουμοριστική εκπομπή, *Το δικαστήριο*, με τον τον Ιβ Ντενιό στον ρόλο ενός ταλαίπωρου κλητήρα που τον κατηγορούσαν συνεχώς για γελοία αδικήματα και ο δικαστής με φωνή τρεμάμενη του επέβαλε αστείες ποινές. Η μητέρα μου ήταν κακόκεφη. Ο καβγάς που άρχισε με τον πατέρα μου, μόλις κάθισε στο τραπέζι, κράτησε σε όλη τη διάρκεια του φαγητού. Μάζεψε τα

πιάτα, σκούπισε τον μουσαμά, συνέχιζε όμως να εξαπολύει κατηγορίες στον πατέρα μου, στριφογυρίζοντας μες στην κουζίνα, τόση δα ήτανε, σφηνωμένη ανάμεσα στο καφεπαντοπωλείο και στη σκάλα που οδηγούσε επάνω, όπως έκανε κάθε φορά που ήταν ζοχαδιασμένη. Ο πατέρας μου καθόταν ακόμη στο τραπέζι, δίχως ν' απαντά, με το κεφάλι στραμμένο προς το παράθυρο. Ξάφνου, άρχισε να τρέμει σπασμωδικά και να ξεφυσάει. Σηκώθηκε και τον είδα ν' αρπάζει τη μητέρα μου, να τη σέρνει στο καφέ, ουρλιάζοντας με μια φωνή βραχνή, ασυνήθιστη. Ανέβηκα τρέχοντας επάνω κι έπεσα στο κρεβάτι, με το πρόσωπο χωμένο στο μαξιλάρι. Ύστερα άκουσα τη μητέρα μου να τσιρίζει: «Κόρη μου!». Η φωνή της ερχόταν από το κελάρι, δίπλα στο καφενείο. Όρμησα στα σκαλιά, φωνάζοντας «Βοήθεια!» όσο πιο δυνατά μπορούσα. Στο σκοτωμένο κελάρι, ο πατέρας μου είχε γραπώσει τη μητέρα μου απ' τους ώμους, μπορεί κι απ' τον λαιμό. Στο άλλο του χέρι, κρατούσε το τσεκούρι με το οποίο έκοβε καυσόξυλα – το είχε τραβήξει από το κούτσουρο όπου ήταν συνήθως καρφωμένο. Αποκεί και πέρα το μόνο που θυμάμαι είναι λυγμοί και κραυγές. Ύστερα βρεθήκαμε πάλι οι τρεις μας στην κουζίνα. Ο πατέρας μου είναι καθισμένος κοντά στο παράθυρο, η μητέρα μου όρθια κοντά στη στόφα κι εγώ κουλουριασμένη στο

κάτω μέρος της σκάλας. Δεν μπορώ να σταματήσω να κλαίω. Ο πατέρας μου δεν είχε συνέλθει, τα χέρια του έτρεμαν και η φωνή του εξακολουθούσε να είναι εκείνη η ασυνήθιστη. Έλεγε και ξανάλεγε «Εσύ γιατί κλεις; Δεν σου 'κανα τίποτα εσένα». Θυμάμαι μια φράση που είπα: «Θα με καταστρέψεις εσύ». Η μητέρα μου έλεγε «Έλα, πάει, τέλειωσε». Μετά, φύγαμε και οι τρεις για μια ποδηλατάδα στην κοντινή εξοχή. Επιστρέφοντας, οι γονείς μου άνοιξαν το καφενείο όπως κάθε Κυριακή βράδυ. Δεν ξανάγινε ποτέ κουβέντα γι' αυτό.

Ήταν 15 Ιουνίου του 52. Η πρώτη ημερομηνία που θυμάμαι με τόση ακρίβεια από την παιδική μου ηλικία. Πριν από αυτήν, οι ημέρες και οι ημερομηνίες που γράφονταν στον πίνακα και στα τετράδια έμοιαζαν απλώς φευγαλέες.

Αργότερα, θα έλεγα σε κάποιους: «Ο πατέρας μου λίγο έλειψε να σκοτώσει τη μητέρα μου όταν ήμουν δώδεκα χρονών». Το γεγονός ότι θέλησα να τους το πω σήμαινε ότι τους θεωρούσα πολύ δικούς μου. Όλοι βουβάθηκαν μόλις το άκουσαν. Συνειδητοποίησα ότι έκανα λάθος, κανείς δεν μπορούσε να δεχτεί κάτι τέτοιο.

Πρώτη φορά γράφω για εκείνη τη σκηνή. Μέχρι σήμερα, μου φαινόταν αδύνατον να το κάνω, έστω

και στο ημερολόγιό μου. Το θεωρούσα ως μια πράξη απαγορευμένη που επισύρει τιμωρία. Ίσως την τιμωρία τού να μην μπορώ να γράψω οτιδήποτε στη συνέχεια, για παράδειγμα. (Ένωσα ανακουφισμένη μόλις διαπίστωσα ότι μπορούσα να συνεχίσω να γράφω όπως πριν, ότι τίποτα το φοβερό δεν συνέβη). Στην πραγματικότητα, τώρα που επιτέλους αποτύπωσα τη σκηνή στο χαρτί, νομίζω ότι πρόκειται για ένα κοινότοπο γεγονός, πολύ πιο συχνό στις οικογένειες απ' όσο φανταζόμουν. Ίσως η αφήγηση, η κάθε αφήγηση, να προσδίδει μια κανονικότητα σε οποιαδήποτε πράξη, ακόμα και στην πιο δραματική. Επειδή όμως εκείνη η σκηνή πάγωσε μέσα μου, μια εικόνα άδεια από λέξεις και φράσεις –μόνο σε κάποιους εραστές μου έχω μιλήσει γι' αυτήν– οι λέξεις που χρησιμοποίησα για να την περιγράψω μου φαίνονται ξένες, σχεδόν ανάρμοστες. Έτσι, έγινε μια σκηνή που προοριζόταν για τους άλλους.

Προτού αρχίσω, νόμιζα ότι μπορούσα να φέρω στη μνήμη μου την κάθε λεπτομέρεια. Στην πραγματικότητα, έχω συγκρατήσει μόνο την ατμόσφαιρα, τη θέση του καθενός στην κουζίνα, κάποια λόγια. Έχω ξεχάσει πώς άρχισε ο καβγάς, τι φάγαμε, αν η μητέρα μου φορούσε ακόμη την άσπρη ρόμπα της εμπορίσσας ή αν την είχε βγάλει ενόψει

της βόλτας. Δεν έχω καμιά συγκεκριμένη ανάμνηση εκείνου του κυριακάτικου πρωινού, πέραν της συνήθους ρουτίνας –εκκλησία, ζαχαροπλαστείο, κ.λπ.– μολονότι χρειαζόταν, όπως θα έκανα αργότερα γι’ άλλα γεγονότα της ζωής μου, ν’ ανατρέχω συχνά προς τα πίσω, στα χρόνια όπου αυτή η σκηνή δεν είχε ακόμη συμβεί. Είμαι σίγουρη ωστόσο ότι φορούσα το μπλε φουστάνι μου, εκείνο με τα άσπρα πουά, γιατί τα δύο επόμενα καλοκαίρια, κάθε φορά που το έβαζα, σκεφτόμουν «είναι το φουστάνι εκείνης της μέρας». Και για τον καιρό ήμουν σίγουρη, ένας συνδυασμός ήλιου, συννεφιάς και αέρα.

Έκτοτε, εκείνη η Κυριακή ήταν σαν ένα πέπλο που έπεφτε ανάμεσα σε μένα και σε ό,τι ζούσα. Έπαιζα, διάβαζα, συμπεριφερόμουν κανονικά, με κάποιον τρόπο όμως δεν ήμουν εκεί. Όλα γίνονταν προσποιητά. Με δυσκολία μελετούσα τα μαθήματά μου, όταν άλλοτε μου έφτανε να τα διαβάσω μια φορά για να τα αποστηθίσω. Μια υπερ-συνείδηση που δεν προσηλωνόταν σε τίποτα αντικατέστησε την ανεμελιά μου και την έμφυτη μαθησιακή μου ευκολία.

Είναι μια σκηνή πέραν οποιασδήποτε κρίσης. Ο πατέρας μου που με λάτρευε θέλησε να βγάλει

από τη μέση τη μητέρα μου η οποία επίσης με λάτρευε. Επειδή η μητέρα μου ήταν περισσότερο θρησκευόμενη από τον πατέρα μου, ασχολούνταν με τα οικονομικά, μιλούσε με τις δασκάλες μου, θεωρούσα πως ήταν πιο φυσικό για κείνην να του βάζει τις φωνές με τον ίδιο τρόπο που το έκανε σε μένα. Δεν υπήρχε ούτε παράπτωμα ούτε υπαίτιος πουθενά. Έπρεπε απλώς να εμποδίσω τον πατέρα μου να σκοτώσει τη μητέρα μου και να πάει φυλακή.

Θαρρώ ότι περίμενα μήνες, χρόνια ίσως, την επανεμφάνιση της σκηνής, ήμουν βέβαιη πως θα ξανασυνέβαινε. Η παρουσία πελατών με καθησύχαζε, φοβόμουν τις στιγμές όπου ήμασταν οι τρεις μας, τα βράδια και τις Κυριακές το απόγευμα. Ήμουν σε εγρήγορση μόλις ύψωναν έστω και λίγο τη φωνή τους, παρακολουθούσα εξονυχιστικά τον πατέρα μου, την έκφραση του προσώπου του, τα χέρια του. Σε κάθε ξαφνική σιωπή, ένιωθα τη δυστυχία να ζυγώνει. Στο σχολείο αναρωτιόμουν μήπως, γυρίζοντας στο σπίτι, θα βρισκόμουν αντιμέτωπη με τα επακόλουθα ενός δράματος.

Όταν έδειχναν στοργή ο ένας για τον άλλον, με ένα συνένοχο χαμόγελο ή γέλιο, ένα αστείο, φανταζόμουν πως γύριζα πίσω, στην εποχή πριν από

τη σκηνή. Δεν ήταν παρά ένα «κακό όνειρο». Την επόμενη ώρα, ήξερα πως αυτή η στοργή σήμαινε κάτι μόνο τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και δεν πρόσφερε καμιά εγγύηση για το μέλλον.

Εκείνο τον καιρό ακουγόταν συχνά στο ραδιόφωνο ένα παράξενο τραγούδι, το οποίο μιμείτο έναν καβγά που ξεσπά απρόσμενα σε κάποιο σαλούν: υπήρχε σιωπή, μια φωνή ίσα που ψιθύριζε, «θ' άκουγες και μύγα να πετάει», και ακολουθούσε μια κακοφωνία από κραυγές, συγκεχυμένες φράσεις. Κάθε φορά που το άκουγα, με κυρίευε η αγωνία. Μια μέρα ο θεός μου μου έδωσε το αστυνομικό μυθιστόρημα που διάβαζε: «Τι θα 'λεγες αν κατηγορούσαν τον πατέρα σου για φόνο αλλά δεν ήταν ένοχος;». Πάγωσα ολόκληρη. Ξανάβρισκα παντού τη σκηνή ενός δράματος που δεν συνέβη.

Η σκηνή ποτέ δεν επαναλήφθηκε. Ο πατέρας μου πέθανε δεκαπέντε χρόνια αργότερα, επίσης μια Κυριακή του Ιουνίου.

Μόλις τώρα μου 'ρθε μια σκέψη: οι γονείς μου ίσως να κουβέντιασαν μεταξύ τους για τη σκηνή της Κυριακής, για τη χειρονομία του πατέρα μου, ίσως να βρήκαν μια εξήγηση ή ακόμα και μια δικαιολογία, και να αποφάσισαν να ξεχάσουν τα πά-

ντα. Ίσως την επόμενη νύχτα να έκαναν έρωτα. Μια τέτοια η σκέψη, όπως όλες αυτές που δεν κάνεις τη στιγμή του συμβάντος, έρχεται πολύ αργά. Δεν μου χρησιμεύει σε τίποτα τώρα· απλώς με την απουσία της μετράω τον άφατο τρόπο που σήμαινε πάντα για μένα εκείνη η Κυριακή.

Τον Αύγουστο, κάτι Άγγλοι, μια οικογένεια, έστησαν τη σκηνή τους στην άκρη ενός ερημικού δρόμου, στον Νότο της Γαλλίας. Το πρωί, τους βρήκαν δολοφονημένους, τον πατέρα, Σερ Τζακ Ντράμοντ, τη γυναίκα του, λαίδη Αν, και την κόρη τους Ελίζαμπεθ. Το πιο κοντινό αγρόκτημα ανήκε στους Ντομίνιτσι, μια οικογένεια ιταλικής καταγωγής, ο γιος της οποίας, ο Γκουστάβ, κατηγορήθηκε αρχικά για τους τρεις φόνους. Οι Ντομίνιτσι δεν μιλούσαν καλά γαλλικά, οι Ντράμοντ πιθανόν να μιλούσαν καλύτερα από αυτούς. Δεν ήξερα λέξη στα αγγλικά ή στα ιταλικά, πέρα από «do not lean outside» και «è pericoloso sporgersi», που ήταν γραμμένα στα παράθυρα των τρένων κάτω από το «μην κύπτετε έξω». Μου φαινόταν παράξενο που άνθρωποι ευκατάστατοι επέλεξαν να κοιμούνται στο ύπαιθρο αντί στο ξενοδοχείο. Φανταζόμουν τον εαυτό μου πεθαμένο μαζί με τους γονείς μου στην άκρη ενός δρόμου.

Ανέκαθεν είχα την επιθυμία να γράψω βιβλία για τα οποία μου είναι αδύνατον να μιλήσω στη συνέχεια, βιβλία που κάνουν για μένα το βλέμμα του άλλου ανυπόφορο. Αλλά ποια ντροπή να μου προξενήσει η συγγραφή ενός βιβλίου το οποίο επιζητεί να φανεί αντάξιο των όσων βίωσα στα δώδεκά μου χρόνια.

Η Ερνό χρησιμοποιεί μια γλώσσα αποδραματοποιημένη, απλή, ουδέτερη, χωρίς επίθετα, χωρίς παρομοιώσεις, χωρίς κρίσεις, εντάσεις και φορτίσεις, ακόμα και όταν αναφέρεται σε ακραίες καταστάσεις. Πετυχαίνει έτσι να μετατρέψει τον αναγνώστη σε έναν παρατηρητή ο οποίος με ουδέτερη ματιά παρακολουθεί όσα συμβαίνουν ανάμεσα σε εκείνην και στους άλλους, πετυχαίνει να μετατρέψει τον εαυτό της σε αντικείμενο παρατήρησης. Αναδεικνύει έτσι πτυχές του εγώ αλλά και της μεταπολεμικής κοινωνίας στη Γαλλία και αναδεικνύει ζητήματα της μνήμης και των μυστικών παγίδων της αφηγηματικής τεχνικής.

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΚΟΤΖΙΑ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ISBN: 978-618-03-3571-2

9 786180 335712
ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 83571

metaixmio.gr

